

BIULETYN

KOŁA MIŁOŚNIKÓW DZIEJÓW GRUDZIĄDZA

KLUB „CENTRUM” SPÓŁDZIELNI MIESZKANIOWEJ

Rok VI:2008

Data odczytu: 2.4.2008

Numer 13 (166)

Data wydania: 2.4.2008

727. spotkanie

mgr Stanisław Poręba

Ks. Franciszek Dietrich (1775-1848) i jego elementarze polsko-niemieckie dla szkół ludowych

W 2008 r. minie 160. rocznica śmierci ks. FRANCISZKA DIETRICHA, znanego na Pomorzu w I połowie XIX w. popularyzatora idei wychowawczych szwajcarskiego pedagoga Jana Henryka Pestalozziego (1746-1827) oraz organizatora i pierwszego dyrektora grudziądzkiego seminarium nauczycielskiego. W dziejach polskiej myśli pedagogicznej zapisał się on również jako autor elementarzy polsko-niemieckich, drukowanych w licznych edycjach w Kwidzynie i Grudziądzu.

Franciszek Dietrich urodził się 21 kwietnia 1775 r. w Reszlu, na Warmii (obecnie woj. warmińsko-mazurskie). Do szkół średnich uczęszczał w rodzinnym mieście oraz w Starych Szkotach (Sztotland) k. Gdańska. W tej ostatniej miejscowości był też w latach 1797-1799 nauczycielem szkoły elementarnej.

W 1800 r. został wyświęcony na księdza.

Nie zrezygnował jednak z działalności pedagogicznej. Przez kilka lat był katechetą i profesorem gimnazjum w Bydgoszczy. W tym okresie zainteresował się bliżej metodami nauczania, głoszonymi przez J. H. Pestalozziego. W latach 1811-1815 w oparciu o jego metody był organizatorem kursów nauczycielskich w Malborku.

Do Grudziądza przybył w 1815 r. i objął stanowisko proboszcza kościoła farnego oraz stanowisko inspektora szkolnego w dekanatach Nowe i Świecie n. Wisłą. W rok później opracował projekt założenia polsko-katolickiego seminarium dla nauczycieli. Pewne fragmenty projektu, m. in. dotyczące nauki języka polskiego, wykorzystwały pruskie władze szkolne powołując do życia w tym samym roku w Grudziądzu **Królewsko-Pruskie Seminarium Nauczycielskie Męskie**. Jego mianowano dyrektorem seminarium. Mieściło się ono w dawnym gmachu Kolegium Jezuickiego im. Działyńskich, w tym samym, który obecnie jest siedzibą Urzędu Miejskiego.

Ks. Fr. Dietrich interesował się poziomem kształcenia nauczycieli oraz zapewnieniem uczniom szkół ludowych i seminariów, odpowiednich podręczników. Sam opracował „**Elementarz albo Nauka początkowego czytania dla uczniów szkół narodowych**”. Pierwsze jego wydanie ukazało się drukiem w 1822 r., w znanej oficynie wydawniczej Kanterów w Kwidzynie. Podręcznik ten stał się z czasem bardzo popularny w szkołach nie tylko rejencji kwidzyńskiej, ale również na terenie powiatów kaszubskich rejencji gdańskiej, w obwodzie nadnoteckim oraz na Warmii i Mazurach. Miał wiele wydań. W 1824 r. został ks. Dietrich mianowany kanonikiem honorowym Diecezji Chełmińskiej w Pelplinie. W 1826 r. drukarz

niemiecki Karol Gustaw Roethe założył w Grudziądzu drukarnię i zaczął wydawać pismo „Der Gesellige”.

Władze mianowały ks. Fr. Dietricha cenzorem tego pisma.

On też wpłynął na wydawcę, że obok książek niemieckich zaczął wydawać książki w języku polskim i przyczynił się do utworzenia działu książek polskich w jego własnej księgarni, mieszczącej się u zbiegu dzisiejszych ulic: Grobłowej i Starej. W 1832 r. nakładem K. G. Roethego w Grudziądzu ukazał się drukiem drugi podręcznik ks. Fr. Dietricha: „**Mały uczeń czytania i myślenia, polsko-niemiecki dla szkół narodowych**”. Ogółem ukazało się 15 wydań „Małego ucznia”, w tym sześć za życia autora. Ostatnie wydanie ukazało się w 1868 r. Z podręcznika tego uczyły się całe pokolenia uczniów regionu grudziądzkiego.

Dyrektorem grudziądzkiego seminarium był ks. Fr. Dietrich do 1845 r. Zmarł trzy lata później 1 października 1848 roku w Grudziądzu.

Prace:

◆ Elementarz albo Nauka początkowego czytania dla szkół narodowych. Polnisch – Deutsche Elementarbuch für den ersten Unterricht im Lesen in Volksschulen, Kwidzyn 1822. Wyd. J.J.W. Kanter, 8°, s. 48. Wydanie anonimowe. [wyd. 2 – 1825, wyd. 3 – 1827, wyd. 4 – 1835 i wyd. 5 – 1867].

◆ Mały uczeń czytania i pisania polsko-niemiecki dla szkół narodowych, Grudziądz 1832. Wyd. C.G. Rõthe, 4°, s. 103, nlb.1. Wydanie anonimowe. [wyd. II – 1836, wyd. III – 184..., wyd. IV - ?, wyd. V – 1844, wyd. VI – 184..., wyd. VIII – 1852, wyd. VIII – 185..., wyd. IX – 185..., wyd. X – 185..., wyd. XI – 1858, wyd. XII – 1860, wyd. XIII – 1863, wyd. XIV – 1965 i wyd. XV – 1868].

Niektóre wydania elementarzy ks. Fr. Dietricha posiadają w swoich zbiorach: Biblioteka Jagiellońska, Kraków, Biblioteka Główna UMK, Toruń i Książnica Kopernikańska, Toruń.

„Mały uczeń czytania...” zawiera: „nauki o zwierzętach, roślinach, ziemi, wodzie, ogniu i powietrzu, o słońcu, księżycu i gwiazdach; o człowieku, Bogu i życiu bogobojnym oraz krótki rys historii świętej, powiastki i pieśni”.

Uczniem ks. Fr. Dietricha był Franciszek Miernicki (1812-1886), przyszły nauczyciel w Świeciu n. Wisłą i autor elementarza pt. Elementarz do ćwiczenia się w polskim czytaniu...”. Pobił on wszelkie rekordy popularności. Miał 30 wydań. Ostatnie wydanie wyszło w 1887 r. Wydawcą jego była Księgarnia Wilhelma Moesera, a drukowany był w drukarni Gustawa Büchnera.

Literatura:

- Czaplewski P., ks., Collegium Marianum, Pelplin 1936, s. 8
- Bukowski A., Pomorze Gdańskie 1807-1850. Wybór źródeł. Oprac. ..., Wrocław 1958, s. 218-223, 301.
- Fischer P., Graudenz und Feste Courbiere. Praktischer Führer..., Graudenz 1902, s. 58-59.
- Gizewiusz G., Die Polnische Sprachfrage in Preussen, Poznań 1961, s. 269.
- Hajduk R., Ziemia S., Ludzie Ziemi Zachodnich i Północnych, Warszawa 1963, s. 80.
- Jasiński J., Przyczynek do polityki germanizacyjnej Kaszubów Bytowskich w połowie XIX w., „JANTAROWE SZLAKI”, 1991, nr 3, s. 39.
- Liceum Pedagogiczne w Grudziądzu. 25 lat w Polsce Ludowej, Warszawa 1969, s. 9-10.
- Mańkowski A., ks., Prałaci i kanonicy katedralni chełmińscy, od założenia Kapituły do naszych czasów, „ROCZNIKI TOWARZYSTWA NAUKOWEGO W TORUNIU”, 1926, s. 29-31.
- Oracki T., Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla XIX i XX wieku (do 1945 roku), [Warszawa] 1983, s. 86.
- Podgóreczny J., Niepospolici ludzie Kujaw i Pomorza, Bydgoszcz 1967, s. 74.
- Poręba S., Ludzie dawnego Grudziądza. Ks. Franciszek Dietrich (1775-1848), „ILUSTROWANY KURIER POLSKI”, (wyd. A, B, C), 1983, nr 72, s. [8].
- Salinger K., Das Königlich-Schullehrer-Seminar zu Graudenz. Graudenz. 1897, s. 109.
- Zarys dziejów i działalności Państwowego Seminarium Nauczycielskiego Męskiego w Grudziądzu, Poznań 1935, s. 3,4.
- Żniński I., Grudziądz. [Przewodnik], Grudziądz 1913, s. 62, 67.

(L.B.S.)

Redakcja: Tadeusz Rauchfleisz, KMDG. Logo KMDG wykonał Grzegorz Rygielski.